

جایگاه خویشاوندی و نقش آن در ارتقاء سلامت خانواده

محمد حاج علی اکبری

دانشجوی دکتری تخصصی حقوق جزا و جرم شناسی، واحد مراغه، دانشگاه آزاد
اسلامی، مراغه، ایران

mohammadhajaliakbari19@gmail.com

چکیده

در عصر حاضر با گسترش خانواده هسته ای و ایجاد شهرنشینی به طور گسترده و دور شدن فاصله ها که به طور طبیعی باعث محوریت خانواده هسته ای و از میان رفتن خانواده گسترده شده، روابط خویشاوندی نیز تحت تأثیر این شرایط نسبت به گذشته کم رنگ شده است. در گذشته، شکل خانواده گسترده مهم ترین شکل معمول خانواده ها بود و اعضای آن به راحتی از حال یکدیگر مطلع می شدند و به راحتی از آثار مثبت روابط خویشاوندی بهره مند بودند. خانواده گسترده خانواده ای بود که در آن چند نسل با یکدیگر زندگی می کردند؛ گسترش خانواده به طور عمودی با ورود عروس به خانه مرد و یا به طور افقی با افزوده شدن اقربا صورت می گرفت. اکنون به دلیل تغییرات اجتماعی و اقتصادی، خانواده گسترده اهمیت و رواج گذشته را از دست داده و خانواده هسته ای که متشکل از زن و شوهر و احتمالاً فرزند یا فرزندان چند است جایگزین آن شده که با جامعه جدید صنعتی نیز سازگارتر است. هر چند امروزه به علت پیچیدگی های جوامع صنعتی نمی توان به دنبال خانواده گسترده بود، همچنین آغاز زندگی زن و مرد در خانه ای مستقل و دور از والدین، شکل گیری خانواده هسته ای نه قابل پیشگیری است و نه از نظر شرع و قانون امر نامناسبی تلقی می شود؛ اما با این حال حفظ و استمرار روابط خویشاوندی از اهمیت ویژه ای در زندگی افراد برخوردار است. بر این اساس اسلام، خانواده هسته ای را همراه با خویشاوندان در نظر می گیرد، این امر در حقیقت کمک به خانواده های کوچک و حمایت از آن هاست؛ زیرا هر فرد با ازدواج و تشکیل خانواده از حمایت های اجتماعی و عاطفی و مالی خانواده خود بی نیاز نیست. در واقع صله رحم حمایت همه جانبه از افراد خانواده و در نهایت کمک به سلامت و امنیت جامعه است؛ زیرا جامعه سالم فقط در پرتو خانواده سالم ممکن است. برای اثبات این مطلب کافی است که نگاهی به روابط خویشاوندی در جهان غرب داشته باشیم. روابط خویشاوندی در غرب به دلیل وجود افکار فرد گرایانه بی ارزش و گاهی ضد ارزش تلقی می شود. فرزندان بعد از رسیدن به سن رشد از والدین خود جدا می شوند؛ این جدایی همراه با سردی روابط به گونه ای است که ممکن است حتی از مرگ یکدیگر غمگین نشوند.

کلید واژه ها: روابط خویشاوندی، صله رحم، ارتقاء سلامت، خانواده.

آدرس دبیرخانه همایش: آذربایجان شرقی، مراغه، بلوار شهید درخشی، مجتمع اداری و آموزشی

دانشگاه آزاد اسلامی مراغه، ساختمان اداری اندیشه شهید سلیمانی، طبقه دوم

تلفن تماس: ۰۴۱۳۷۲۵۵۸۸۳ - ۰۴۱۳۷۲۵۲۵۰۶ - داخلی ۲۲۶ و ۲۲۳

<https://hamayesh.maragheh.iau.ir/salamat1402>

مقدمه

تشکیل خانواده آثار گوناگونی در روابط بین زن و شوهر از یکسو و بین پدر و مادر و فرزندان از سوی دیگر دارد که این آثار در بسیاری از مباحث حقوق مدنی به طور پراکنده مطرح شده است؛ و آن آثار به دو قسم مالی و معنوی قابل تقسیم است؛ زیرا بین زن و شوهر و همچنین بین پدر و مادر و بین فرزندان، هم رابطه مالی از قبیل توارث و الزام به انفاق به یکدیگر موجود است و هم احترام به حقوق یکدیگر از قبیل سرپرستی شوهر از زن و یا لزوم تربیت و نگهداری فرزند بر پدر و مادر و لزوم اطاعت فرزند از پدر و مادر و... که در حقوق مطرح است و بیشتر جنبه معنوی دارد.

یکی از اهداف شریعت اسلام از احکام و قوانین، پدید آمدن انسان کامل و صالح می باشد و کلیه حقوق و واجبات اجتماعی از سوی شارع به نحو دقیقی مورد توجه و عنایت قرار گرفته است؛ هر کودکی بنا به مشروعیت و عدم مشروعیت نسب از حقوقی نسبت به پدر و مادر و اجتماع برخوردار است و در شرع مقدس اسلام شرایط نسب مشروع که مهمترین آن تولد طفل در اثر ازدواج صحیح و قانونی است را بیان داشته است. لذا فرزندی حاصل یک رابطه نامشروع با علم و آگاهی دو طرف متولد می شوند دارای نسب نامشروع شناخته می شوند و در نتیجه این فرزندان از حقوقی در اجتماع محروم می شوند.

بیان مسئله

پیوند ازدواج (وصلت) میان زوجین یکی از راه های ایجاد خویشاوندی (قربابت) است. سیستم خویشاوندی، اشخاص متفاوت و متعددی را از راه تعریف تکالیف و وظایف منظم به یکدیگر مربوط می کند. در نظام خویشاوندی هر فرد در قبال دیگران مجموعه ای از حقوق و تکالیف را داراست. این حقوق و تکالیف از قبیل احترام به یکدیگر، صلح رحم، انفاق و... به اعتبار طرح خویشاوندی و اصول سازمان آن تعیین می شوند. مقررات ادب در داخل نظام خویشاوندی بصورت بسیار دقیق و پیچیده ای تعریف شده است، به نحوی که نوع و کیفیت رابطه میان اعضاء خویشاوند را به دقت تعیین می کند. حتی نحوه انتقال اموال (توارث) در بین این افراد نیز تابع همین اصول است. برخی از خویشاوندان هستند که رابطه با آنان از نوع رابطه عاطفی اعم از مهر و محبت، همکاری یا همبازی است و برخی دیگر که رابطه شان بر مبنای احترام، اقتدار و اطاعت تعریف شده است. در جامعه ما معمولاً پدر نماینده اقتدار و مادر نماینده محبت است. در واقع ازدواج، بنیانگذار و سازنده خانواده است و نهاد خانواده نیز بر ساختارهای خویشاوندی شکل گرفته است. در این باره که اهمیت دستگاه خویشاوندی در دنیای معاصر چیست، سخن بسیار رفته است، اما به اجمال نباید فراموش کرد در دنیای امروز که به دلایل متعددی از جمله: توسعه تکنولوژی مدرن، صنعتی شدن جوامع، فرایند سریع جهانی شدن و افزایش شبکه های ارتباطی مجازی، ساختار و شکل روابط اجتماعی تغییر کرده و نتیجتاً ارتباطات خویشاوندی و خانوادگی کمرنگتر شده، شاید بتوان تنها علاج «احساس تنهایی» که گریبانگیر زندگی فردی و اجتماعات بشری شده است و از آن به «طاعون قرن بیست و یکم» تعبیر می شود را در بازشناسی ریشه های پیوندهای خانوادگی و بازسازی دستگاه خویشاوندی جستجو کرد.

اشخاص بسته به اینکه دستگاه خویشاوندی چگونه تعریف شده باشد، روابط متفاوت و متنوعی را با یکدیگر برقرار می کنند. در نظام حقوقی ایران پیوندهای خانوادگی ناشی از دو منبع اصلی است: (۱) نکاح (۲) نسب. زن و شوهر ارکان اصلی پیوند خانوادگی هستند که در اثر ازدواج ایجاد می شود. نسب نیز منبع قربابت است و کسانی که از نسل یکدیگرند (مانند پدر، فرزند و نواده) یا به نسبی مشترک می رسند (مانند دو برادر که از یک پدر هستند) یا با هم خویشاوندی خونی دارند نیز خویشاوند یکدیگر به شمار می روند. شخص با خویشان همسر خود نیز قربابت دارد که منشأ آن به جای رابطه خونی، نکاح (سبب) است و به همین جهت آن را در فقه، قربابت ناشی از مصاهرّت (داماد شدن) نامیده اند. قانون مدنی در این باره در ماده ۱۰۳۱ تصریح می کند: «قربابت بر دو قسم است: قربابت نسبی و قربابت سببی» در کنار این دو منبع اصلی، قانون مدنی به پیروی از فقه، از منبع دیگری نیز نام می برد که «رضاع» (شیرخوارگی) نامیده می شود و به استناد ماده ۱۰۴۶ قانون

آدرس دبیرخانه همایش: آذربایجان شرقی، مراغه، بلوار شهید درخشانی، مجتمع اداری و آموزشی

دانشگاه آزاد اسلامی مراغه، ساختمان اداری اندیشه شهید سلیمانی، طبقه دوم

تلفن تماس: ۰۴۱۳۷۲۵۵۸۸۳ - ۰۴۱۳۷۲۵۲۵۰۶-۹ داخلی ۲۲۶ و ۲۲۳

مدنی تنها از جهت ایجاد حرمت در نکاح در حکم قرابت سببی است. در پی ایجاد تحولات اجتماعی و احساس نیاز جامعه، قانونگذاران همچنین به موجب قانون حمایت از کودکان بی سرپرست مصوب ۱۳۵۴، فرزند خواندگی را نیز بر منابع سنتی ایجاد قرابت افزوده اند.

قانونگذار از میان انواع قرابت، سه دسته از آن را در قانون مدنی پذیرفته و به موجب قوانین موضوعه دیگر نیز به بیان شرایط حاکم بر "فرزند خواندگی" پرداخته است. در این باره که آیا فرزندخواندگی نیز باید در چهارچوب موانع سنتی نکاح مورد بررسی واقع شده و چگونه می تواند جزو اسباب تحریم به شمار آید، مباحث بسیاری مطرح شده است که در محل خود مطرح خواهد شد. سنت کتب فقهی این است از آنجاییکه قرابت نسبی و سببی در اغلب موارد موجب حرمت نکاح میان اقارب است، انواع قرابت و شرایط آن تحت عنوان "اسباب تحریم" مورد بررسی قرار می گیرد.

هدف از این تحقیق، آثار قرابت، بیشترین احکام قانون مدنی ایران در باب حقوق خانواده بر مبنای قرابت وضع شده است، لذا شناخت صحیح ویژگی ها و اشکال مختلف قرابت و آثاری که بر هر یک از این انواع بار می شود، می تواند در شناخت دقیق حقوق خانواده موثر و راهگشا باشد.

تحلیل آثار قرابت علاوه بر حقوق خانواده، به مباحث مختلفی در قانون مدنی ایران از جمله ارث، وصیت، تابعیت، اقامتگاه، حجر و قیمومت و ... نیز مربوط می شود که هر یک در محل خاص خود قابل طرح است.

اهمیت و ضرورت بحث

قرابت عبارت از رابطه خویشاوندی است که بین دو نفر بواسطه قرابت خونی یا قرابت موجود در اثر ازدواج و یا قرابت موجود ناشی از شیردادن یک زن به طفلی برقرار می شود که بر این اساس قرابت را به سه نوع قرابت نسبی (خونی)، قرابت سببی (ازدواج) و قرابت رضاعی (شیرخوردن) تقسیم می نمایند و فرزندان نامشروع به افرادی اطلاق می شود که در نتیجه رابطه جنسی آزادانه بین زن و مردی که بدون رابطه و علقه زوجیت بین آنان بوده باشد، بوجود آمده اند و در این صورت از نظر حقوقی بین فرد و پدر و مادر عرفی یا به عبارتی طبیعی وی یک رابطه خونی و طبعی می باشد اما این رابطه مشروع و قانونی نبوده و نسب چنین فرزندان نامشروع محسوب می گردد، بر این اساس مبنای اساسی برای مشروعیت نسب، وجود رابطه ی نکاح واقعی و صحیح شرعی است. با وجود نکاح صحیح است که رابطه ی خویشاوندی بین فرزند و والدین، بین فرزندان با یکدیگر و بین زن و شوهر و با بستگان آنها برقرار می شود.

پیشینه تحقیق

محمود علیزاده، ۱۳۹۳، بررسی فقهی و حقوقی حقوق قرابت، قرابت عبارت از رابطه خویشاوندی است که بین دو نفر بواسطه قرابت خونی یا قرابت موجود در اثر ازدواج و یا قرابت موجود ناشی از شیردادن یک زن به طفلی برقرار می شود که بر این اساس قرابت را به سه نوع قرابت نسبی (قرابت سببی) ازدواج (و قرابت رضاعی) شیرخوردن تقسیم می نمایند و فرزندان نامشروع به افرادی اطلاق می شود که در نتیجه رابطه جنسی آزادانه بین زن و مردی که بدون رابطه و علقه زوجیت بین آنان بوده باشد، بوجود آمده اند و در این صورت از نظر حقوقی بین فرد و پدر و مادر عرفی یا به عبارتی طبیعی وی یک رابطه خونی و طبعی می باشد اما این رابطه مشروع قانونی نبوده و نسب چنین فرزندان نامشروع محسوب می گردد، بر این اساس مبنای اساسی برای مشروعیت نسب، وجود رابطه ی نکاح واقعی و صحیح شرعی است. با وجود نکاح صحیح است که رابطه ی خویشاوندی بین فرزند و والدین، بین فرزندان با یکدیگر و بین زن و شوهر و با بستگان آنها برقرار می شود.

قاسم جعفری، ۱۳۹۱، مبانی فقهی و حقوقی رضاع، همان گونه که می دانیم از نقطه نظر فقهی مسائل بسیار زیادی در مورد شرایط و احکام رضاع، حرمت رضاعی، اقربای رضاعی، مستحبات شیرخوارگی، رضاع کبیر، اتحاد فحل در رضاع

و مباحث بسیار مهم و اصولی دیگری که کلیه ی آنها در این پایان نامه مطرح شده، وجود دارد که همه و همه نشانگر اهمیت بحث رضاع می باشد. البته در این مقوله، به مفاد قانونی و حقوقی موضوع مورد تحقیق نیز اشاره رفته است.

محمد بهمنی، 1390، **پایان نامه قرابت رضاعی در حقوق ایران و مقایسه آن با فقه عامه**، قرابت رضاعی از جمله مباحثی است که از طریق عرف و عادت به صورت احکام امضایی وارد اسلام شده است. خداوند متعال در قرآن کریم در آیه 23 سوره مبارکه نساء به احکام و آثار آن پرداخته و سنت، شرایط و آثار آن را تبیین کرده است. قانون مدنی ایران در ماده 1046 شرایط ایجاد قرابت رضاعی بیان می کند که همان شیر حاصل از نکاح و مکیدن شیر از پستان در مدت دو سال از تولد که به صورت پانزده مرتبه متوالی کامل و یا 24 ساعت شبانه روز از فحل واحد، می باشد.

حسن شکوری، 1386، **بررسی شرایط رضاع محرم**، این رساله با عنوان بررسی شرایط رضاع محرم مشتمل بر چهار بخش می باشد: بخش اول: به کلیات و مفاهیم مربوط به رضاع اختصاص یافته است و خود مشتمل بر سه فصل است که: در فصل اول، واژه قرابت و رضاع در لغت و اصلاح تعریف شده و در فصل دوم به انواع قرابت پرداخته و در فصل سوم تاریخچه رضاع ارائه گردیده است. بخش دوم: این بخش که مهمترین و عمده ترین بحث این رساله را تشکیل می دهد پیرامون شرایط رضاع بحث کرده است.

مفهوم شناسی

مفهوم ارث

ارث به معنی میراث یافتن - میراث بردن ((انا نحن نرث الارض و من علیها و الینا یرجعون)) قرآن کریم 40/19 (لغت نامه دهخدا، علی اکبر دهخدا، ج 2 چاپ دوم 1377 شمسی ص 1655)

مفهوم ترکه

- ترکه به معنی خود آهني، تخم شتر مرغ که آنرا گذاشته و رها کرده باشد ((للرجال نصیب مما ترک الوالدان)) ((برای مردان بهره ای از آنچه پدر و مادر گذاردند)). ترکه الرجل یعنی میراث مرد. (فرهنگ بزرگ جامع نوین پیشین ج 1 ص 184)

مفهوم سبب

السبب کل شيء يتوصل به الي غيره و الجمع الاسباب یعنی سبب به هر چیزی که بواسطه آن به چیز دیگری رسیده می شود گفته می شود و جمع آن اسباب است. (لسان العرب، ابی الفضل جمال الدین محمد بن مکرم بن منظور الافریقی المصری، چاپ اول 1410 هـ - 1990 م ج اول ص 458)

مفهوم نسب

النسب: نسب القربات و هو واحد من الانساب، ابن سیده النسبه و النسبه و النسب: القرباه. (لسان العرب، پیشین ص 755)

مفهوم شرط

با عنایت به اینکه سبب به تنهایی قادر به تاثیر گذاری نیست و نیاز به یک عامل کمکی دارد تا اثر آن کامل شود، آن عامل کمکی را شرط می نامند. بعنوان مثال شرط تاثیرگذاری تفنگ در قتل سالم بودن تفنگ و زنده بودن حیوان است و گرنه تیر زدن به مرده موجب قتل نیست (حقوق مدنی 9، حبیب الله طاهری، پیشین ص 240).

مفهوم مقتضی

مجموع شرط و سبب را اصطلاحاً مقتضی می نامند لذا در مبحث میراث می گویند، مقتضی وراثت مجموع دو عامل ذیل است:

الف- قرابت وارث با مورث

ب- زنده بودن وارث در حین موت مورث.

بنابراین عامل قرابت سبب وراثت است ولی این سبب به تنهایی برای تاثیر گذاري يعني تحقق ارث کافي نيست، بلکه نياز به شرطي است که زنده بودن وارث در حين موت مورث است (حقوق مدني 9، حبيب الله طاهري، پيشين ص 240)

مفهوم مانع

ممکن است که تصور شود که با وجود مقتضي بلافاصله اثر مورد نظر از آن حاصل خواهد شد اما این تصور نادرستی است، زیرا چه بسا مقتضي در تاثیر گذاري خود به مانعي برخورد مي کند که از تأثير مقتضي، مانع مي شود، زیرا شرط تأثير گذاري مقتضي نبود مانع است که همان عبارت است از علت تامه، مثلاً با وجود قرابت نسبي یا سببي بين مورث و وارث و زنده بودن وارث حين موت مورث (که سبب و شرط وراثت هستند مقتضي وراثت موجود است) وارثي که قاتل یا کافر باشد قادر به ارث بردن نيست (حقوق مدني 9، حبيب الله طاهري، پيشين ص 240)

مفهوم غرقى

الغَرَقُ: الرسوب في الماء يعني فرو رفتن در آب و کسی که دین و قرض و بدهی و بلا او را احاطه کرده باشد به غرق تشبیه می شود و غریق به کسی که در آب فرو می رود گفته می شود و جمع آن غرقى است. (فرهنگ بزرگ جامع نوین پيشين ج 2 ص 1401)

مفهوم هدم

الهدم: اسقاط البناء يقال هدمته هدماً و الهدم ما يُهدم جمعه هدام يعني هدم به معني از بين بردن ساختمان است. گفته می شود از بين بردم از بين بردني و هدم به معنای آنچيزيست که از بين مي رود و جمع هدم اهدام است (مفررات الفاظ القرآن، پيشين ص 835)

هدم: نقيص البناء. ابن الاعرابي: الهدام: قلع المدر يعني البيوت و هو فصل مجاوز (لسان العرب، پيشين ج 12 ص 603، العين، ج 4 ص 30)

مفهوم متوارثين

متوارث يعني همدیگر را وراثت جوینده - داراي وراثت و صاحب ارث (لغت نامه دهخدا، پيشين ج 13 ص 20234)

معنای صله رحم

صله به معنای پیوستن، پیوند و لطف و مهربانی و رحمت آمده است. «رَحِم» نیز در اصل به معنای عضوی از زن است که جنین در آن رشد می کند و به انسان کامل تبدیل می شود، سپس این کلمه به عنوان استعاره در معنای خویشاوندی به کار برده شده است؛ زیرا خویشاوندان در اصل از یک رحم خارج شده اند؛ بنابراین صله رحم در اصل خویشاوندان نسبی را شامل می شود. (محمد حسين طباطبائی، تفسیر المیزان، ج 4، ص 219)

به طور کلی صله رحم را می توان در سه محور ذیل تعریف نمود:

1. مدد و کمک رسانی با مال و مقام و احساسات و عواطف؛
 2. احسان و نیکی به نزدیکان؛
 3. حفظ و تقویت همه ارتباطات لازم بين خویشان و دیدار با آنان. خداوند در آیاتی از قرآن کریم در مورد این امر مهم سفارش می کند: «و اعْبُدُوا اللَّهَ وَ لَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَاناً وَ بِذِي الْقُرْبَى»؛ «و خدا را بپرستید و هیچ چیز را شریک او قرار ندهید و به پدر و مادر و خویشاوندان و... نیکی کنید.» (سوره نساء (4) آیه 36)
- «وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَ الْإِرْحَامَ»؛ «از خدا تقوا کنید هنگامی که چیزی از یکدیگر می خواهید، نام او را می برید و نیز از [قطع رابطه با] خویشاوندان خود پرهیز کنید.» (سوره نساء (4) آیه 1)

جایگاه صله رحم در سلامت خانواده بر پایه آموزه های دینی

اسلام تحکیم پیوندهای خویشاوندی و استحکام روابط خانوادگی را به شدت مورد تأکید و توجه قرار داده و صله رحم و رسیدگی به بستگان را به عنوان يك ارزش الهي واجب کرده است و خدای متعال آن را در ردیف پرستش خویش قرار داده، می فرماید: «اعْبُدُوا اللَّهَ وَ لَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَاناً وَ

آدرس دبیرخانه همایش: آذربایجان شرقی، مراغه، بلوار شهید درخشی، مجتمع اداری و آموزشی

دانشگاه آزاد اسلامی مراغه، ساختمان اداری اندیشه شهید سلیمانی، طبقه دوم

تلفن تماس: ۰۴۱۳۷۵۵۸۸۳ - ۰۴۱۳۷۵۵۸۰۶ - ۰۴۱۳۷۵۵۸۰۷ داخلی ۳۳۶ و ۳۳۳

بِذِي الْقُرْبَى... خدا را بپرستید و هیچ چیز را شریک او قرار ندهید و به پدر و مادر و خویشان نیکی کنید. در جای دیگر می فرماید: **«وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسْأَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا»** بترسید از آن خدایی که به نام او از یکدیگر درخواست می کنید؛ و درباره ارحام کوتاهی نکنید، همانا خداوند مراقب شماست.

رسول خدا - صلی الله علیه و آله - درباره اهمیت آن فرمود: به آنان که حاضرند و آنان که غایبند و آنان که از صلب های مردان و رحم های زنان تا روز قیامت به دنیا می آیند سفارش می کنم که صله رحم نمایند، گرچه مستلزم پیمودن یک سال راه باشد، زیرا صله رحم (یکی) از (مسائل مهم) دین است. امیرمؤمنان - علیه السلام - نیز به فرزندش چنین سفارش می کند: **«أَكْرَمَ عَشِيرَتِكَ، فَإِنَّهُمْ جَنَاحُكَ الَّذِي بِهِ تَطِيرُ، وَ أَصْلُكَ الَّذِي إِلَيْهِ تَصِيرُ، وَ يَدُكَ الَّتِي بِهَا تَصُولُ»** خویشانت را گرامی بدار، زیرا آنان بال و پرتو هستند که با آنان پرواز می کنی و اصل و ریشه تو می باشند که به ایشان باز می گردی و دست (یاور) تو هستند که با آنها (به دشمن) حمله می کنی (و پیروز می شوی) این همه تأکید و سفارش نسبت به صله رحم در قرآن و احادیث، بیانگر ضرورت و نقش حیاتی آن است. در منابع فقهی ما نیز چنین آمده است: «صله رحم به «مطلقاً واجب است هر چند که خویشاوندان انسان مرتد یا کافر باشند عبارت دیگر کفر و فسق سبب سقوط حق خویشاوندی نمی شود، بلکه صله رحم در این گونه موارد نیز امری پسندیده است و چه بسا موجب هدایت و نجات آنها از گمراهی شود. راوی می گوید: به امام صادق - علیه السلام - عرض کردم: «کسانی با من خویشاوندی دارند، اما با من هم عقیده نیستند، آیا برای حق است؟ فرمود: بلی؛ حق خویشاوندی را چیزی قطع نمی آنان بر عهده ام کند و اگر با تو هم عقیده باشند، برای آنان دو حق است؛ یکی حق خویشاوندی و دیگری حق اسلام

قطع رحم و ترک رسیدگی به خویشان و بستگان در اسلام سخت مورد نکوهش قرار گرفته است و هر مسلمانی به شدت باید از آن پرهیز کند. خداوند تعالی کسانی را که با خویشاوندان خود قطع رابطه می کنند، در سه جای قرآن مورد لعن و نفرین قرار داده است. از جمله می فرماید: اگر از فرمان خدا رویگردان شوید، آیا جز این انتظار می رود که در زمین فساد کنید و قطع امام .رحم نمایید؟ آنها کسانی هستند که خداوند آنان را لعنت کرده است صادق - علیه السلام - از جدش امام سجاد (ع) نقل می کند که فرمود: **«... إِيَّاكَ وَ مَصَاحِبَةَ الْقَاطِعِ لَرْحِمِهِ فَإِنَّهُ وَجَدْتُهُ مَلْعُوناً فِي كِتَابِ اللَّهِ فِي ثَلَاثِ مَوَاضِعٍ»** از معاشرت و دوستی با کسی که با بستگان خود قطع رحم کرده پرهیز، زیرا چنین کسی را در سه جای کتاب خدا (قرآن) مورد لعن و نفرین یافته ام.

در جای دیگر می فرماید: به خدا پناه می بریم از گناهانی که مایه تسریع نابودی است، مرگ ها را نزدیک و شهرها را از ساکنین، خالی می سازد و آن گناهان، قطع رحم، آزردن پدر و مادر و ترک احسان و نیکی (به آنان) است

حضرت علی (ع): **«صَلُّوا أَرْحَامَكُمْ وَ إِنْ قَطَعُوكُمْ، بِأَخَوِشَاوَنَدَانَتَانِ پِیُونَد وَ رَفَت وَ آَمَد دَاشْتَه بَاشِید، هَر چَند آنان بَا شَمَاقَطَع رَابَطَه کَرده بَاشَند. بَحَارِالانوار، ج 71، ص 92**

قرآن کریم: **وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوْصَلَ وَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَ يَخَافُونَ الْحِسَابَ... أُولَئِكَ لَهُمْ عَقَبَى الدَّارِ.** (عاقلان کسانی هستند) که آنچه خداوند متعال امر به پیوند آن کرده (مانند صله رحم و دوستی پدر و مادر و محبت اهل ایمان)

اطاعت می‌کنند و از خدا می‌ترسند و از سختی هنگام حساب می‌اندیشند ... اینها در عاقبت جایگاهی‌نیکو دارند. سوره رعد، آیه 21 و 22.

قرآن کریم: فَهَلْ عَسَيْتُمْ اَنْ تُولِيْتُمْ اَنْ تَفْسُدُوا فِي الْاَرْضِ وَ تَقْطَعُوا اَرْحَامَكُمْ اُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فَاصْمُحْهُمْ وَاَعْمِ اَبْصَارَهُمْ. اَيَا شِمَا (مَنَافِقَان) اِغْرَازِ فَرْمَانِ خُدا وَ اطَاعَتِ قُرْآنِ رُوی بَگَرْدَانِید، یا دَرزَمین فساد وَ قَطْعِ رَحْمِ کُنِید، بازهم امید (نجات) دارید. سوره محمد، آیه 22 و 23.

حضرت علی (ع) می‌فرماید: **صَلَّةُ الرَّجْمِ تُوْجِبُ الْمَحَبَّةَ**. پیوند با خویشاوندان (صله رحم)، محبت می‌آورد. غررالحکم. اصول کافی، ج 2، ص 151

امام صادق (ع) می‌فرماید: **صِلْ رَحِمَكَ وَ لَوْ بِشَرْبَةِ مَاءٍ**. صله رحم کنید، هر چند در حد خوردن جرعه آبی باشد. غررالحکم. 2 - اصول کافی، ج 2، ص 151.

امام صادق (ع): نخستین سخنگوی اعضای بدن در روز قیامت رحم است که می‌گوید: پروردگارا هرکه در دنیا مرا پیوست، امروز میان خودت و او پیوست ده و هرکه در دنیا مرا برید امروز خود را از او ببر. (یعنی رحمت خود را از او ببر).

از نظر اسلام آنچه در رابطه خویشاوندی مهم است، داشتن روحیه تعهد و اهتمام به خویشان است تا آن‌ها از کمک‌های متقابل و حمایت‌های عاطفی و اقتصادی یکدیگر بهره‌مند شوند؛ بنابراین بی‌توجهی به مشکلات خویشاوندان و عدم درک مشکلات آن‌ها قطع رحم محسوب می‌شود؛ هر چند در ظاهر، دید و بازدیدها وجود داشته باشد. بارزترین صله رحم در میان خویشان، رفت و آمد خانوادگی است. در تعالیم اسلامی به قدری بر این دید و بازدیدها سفارش شده که در روایات آمده است: اگر برای برقراری رابطه با خویشان، مسافرتی به طول یک سال لازم باشد، اقدام کنید؛ زیرا رفتن به دیدار نزدیکان، جزیی از وظایف دینی شمرده شده است. (مجلسی، بحارالانوار، ج 71، ص 103)

میهمانی و اطعام خویشاوندان نیز مرتبه دیگری از صله رحم است که پاداش‌های متعددی برای آن ذکر شده است. در حدیثی وارد شده: خدا به فردی که با جان و مال برای حفظ روابط خویشاوندی تلاش کند پاداش می‌دهد. (همان، ص 114)

در قرآن کریم هم آمده است هنگامی که میهمانی بر ابراهیم «علیه السلام» وارد شدند حضرت ابراهیم «علیه السلام» پذیرایی خوبی از آن‌ها نمود: **فَرَاغَ اِلٰى اَهْلِهِ فَبِأَعْجَلِ ثَمِینَ**.

در تکالیف مالی هم سفارش شده که خویشاوندان مقدم شوند مانند زکات فطره. عالی‌ترین حد سخاوت بخشش به خویشان است. در بسیاری از موارد دیده می‌شود که افراد فامیل با قرض دادن به هم و حل مشکلات مالی یکدیگر پشتمانه‌های اقتصادی خوبی برای هم‌دیگر قرار گرفته‌اند. در روایتی آمده کمک مالی به خویشاوندان بیش از صدقه و قرض دادن مستوجب ثواب است. قرآن کریم کمک به بستگان را جزء حقوق مالی محسوب می‌کند و آن‌جا که سخن از کمک به اقوام به میان آمده، آن را به عنوان یک حق ذکر کرده است. **«وَاَتِ ذَا الْقُرْبٰی حَقَّهٗ وَ الْمَسْکِینَ»** (وسائل الشیعه، ج 6، ص 287)

امیر المؤمنین علی «علیه السلام» می‌فرماید: **«فَمَنْ أَتَاهُ اللّٰهُ مَالًا فَلْيَصِلْ بِهِ قَرَابَتَهٗ»**؛ «کسی که از سوی خدا ثروتی به دست آورد باید بستگان خویش را به وسیله آن دستگیری کند». (سوره زاریات (51) آیه 26)

غیر از مسائل مالی هرگونه کمک فکری و عاطفی صله رحم محسوب می‌شود؛ هنگامی که بستگان برای هدایت نیاز به راهنمایی دارند یا برای حل مشکلات خود نیازمند مشورت فکری هستند، بر انسان لازم است تا وظیفه امر به معروف و نهی از منکر را در مورد خویشان خود انجام دهد. به علاوه این که بسیاری از درد دل‌ها و ابراز مشکلات در چنین محیطی، خود وسیله‌ای برای تسکین مشکلات روانی است و در صورت همراهی دیگران در فرایند برون‌ریزی عاطفی، افکار و احساسات منفی افراد تا حد قابل توجهی تعدیل خواهد شد. (طباطبایی یزدی، عروة الوثقی، ج 2، ص 365)

برخی فکر می‌کنند انجام صله رحم مخصوص کسانی است که تمکن مالی دارند و به راحتی می‌توانند هزینه‌های مربوط به دید و بازدیدها را متقبل شوند،

آدرس دبیرخانه همایش: آذربایجان شرقی، مراغه، بلوار شهید درخشانی، مجتمع اداری و آموزشی

دانشگاه آزاد اسلامی مراغه، ساختمان اداری اندیشه شهید سلیمانی، طبقه دوم

تلفن تماس: ۰۴۱۳۷۲۵۵۸۸۳ - ۰۴۱۳۷۲۵۲۵۰۶ - داخلی ۳۳۶ و ۳۳۳

اما این تصور درست نیست؛ زیرا هدف از صله رحم برقراری روابط است چنان که علی «علیه السلام» فرمود: «**صَلُّوا أَرْحَامَكُمْ وَلَوْ بِالتَّسْلِيمِ**»؛ «با بستگان خود صله رحم کنید گر چه با سلام کردن به آن ها باشد». (نهج البلاغه، خطبه 142) امام رضا «علیه السلام» نیز فرمود: «صله رحم کنید گر چه با یک لیوان آب باشد». برخی روایات هم کم ترین حد صله رحم را آزار نرساندن به خویشاوندان دانسته اند. (محمدی ری شهری، میزان الحکمة، (حدیث))

آثار روابط خویشاوندی بر ارتقاء سلامت خانواده

در متون دینی برای روابط خویشاوندی فواید بسیاری در زندگی دنیا و آخرت ذکر شده است که از جمله آن ها عبارتند از:

۱. **طولانی شدن عمر:** امام رضا «علیه السلام» می فرماید: «يَكُونُ الرَّجُلُ يَصِلُ رَحْمَهُ فَيَكُونُ قَدْ بَقِيَ مِنْ عَمَرِهِ ثَلَاثُ سِنِينَ فَيَصِيرُهَا اللَّهُ ثَلَاثِينَ سَنَةً وَ يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ». (سوره اسراء (17) آیه 26)

«چه بسا مردی که تنها سه سال از عمرش باقی مانده است اما خدا به خاطر صله رحم باقی مانده عمرش را به سی سال می رساند و خدا آنچه را می خواهد انجام می دهد».

شخصی به نام میسر از امام باقر «علیه السلام» نقل می کند که حضرت فرمود: ای میسر! گمان می کنم که به خویشان خود نیکی می کنی؟ گفتم: آری فدایت شوم! من در نوجوانی در بازار کار می کردم و دو درهم مزد می گرفتم، یک درهم آن را به عمه ام و درهم دیگر را به خاله ام می دادم. آن گاه امام فرمود: به خدا سوگند تاکنون دوبار مرگت فرا رسیده ولی به خاطر صله رحم به تأخیر افتاده است. (کلینی، اصول کافی، ج 2، ص 155)

۲. **حُسن خلق:** امام صادق «علیه السلام» فرمود: «**صَلَّةُ الْأَرْحَامِ تَحْسِنُ الْخُلُقَ**»؛ «رسیدگی به خویشان اخلاق را نیکو می کند». (وسائل الشیعه، ج 15، ص 247)

۳. **افزایش روزی:** امام سجاد «علیه السلام» فرمود: هر کس دوست دارد خدا عمرش را طولانی و روزی اش را افزایش دهد باید صله رحم کند. پیامبر اکرم «صلی الله علیه و آله» فرمود: برای افرادی که انجام پیوند خویشاوندی می نمایند، من چند چیز را ضمانت می کنم: خداوند آن ها را دست بدارد و روزیشان را فراوان نماید و...

۴. **پاداش های اخروی:** فردی که با جان و مال در راه پیوستن به خویشاوندان بکوشد، خداوند مزد و ثواب صد شهید را به وی عطا می فرماید و در برابر هر قدمی که برداشته، چهل هزار حسنه برایش منظور و چهل هزار گناه را از او محو می کند و به همان نسبت به وی مقام عطا فرموده و مانند کسی خواهد بود که صد سال عبادت پروردگار را کرده باشد. (بحار، ج 71، ص 103)

امام صادق «علیه السلام» فرمود: رسیدگی به خویشان حساب روز قیامت را آسان کرده و از مرگ بد جلوگیری می کند. علاوه بر موارد ذکر شده، همچنین گفته شده که صله رحم از بروز بلاها و مرگ ناخوشایند جلوگیری می کند. (اصول کافی، ج 2، ص 150)

آثار قطع روابط خویشاوندی بر نقض سلامت خانواده

تعالیم اسلام علاوه بر این که بر آثار مطلوب صله رحم اشاره کرده و از این طریق مردم را به حفظ این روابط تشویق می نماید، قطع رحم و کوتاهی در رسیدگی به خویشان و بستگان را سخت نکوهش کرده است. آیات قرآن کسانی را که روابط خویشاوندی را قطع می کنند زیانکار اعلام نموده، همچنین در آیه 22 و 23 سوره محمد «صلی الله علیه و آله» آمده است:

«فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَ تَقْطَعُوا أَرْحَامَكُمْ»، «أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَ أَعَمَّى أَبْصَارَهُمْ».

اگر [از این دستورها] رویگردان شوید، جز این انتظار نمی رود که در زمین فساد و قطع روابط خویشاوندی کنید؟! آن ها کسانی هستند که خداوند از رحمت خویش دورشان ساخته، گوش هایشان را کر و چشم هایشان را کور کرده است؟» قطع رحم به قدری در متون اسلامی مبغوض و منفور است که همواره افراد توصیه شده اند با کسی که اقدام به قطع رحم کرده معاشرت نکنند. امام صادق «علیه السلام» به نقل از پدرش فرمود: پدرم حضرت سجاد «علیه السلام» فرمود: از معاشرت و دوستی با کسی که با بستگان خود قطع رابطه کرده بپرهیز؛ زیرا چنین کسی را در کتاب خدا در سه جا مورد لعن و نفرین یافته ام. (بقره: 27 - رعد: 13: محمد: 22 و 23).

پیامبر اکرم «صلی الله علیه و آله» فرمود: مبغوض ترین اعمال نزد خدا، شرک به خداست، سپس قطع رحم و پس از آن امر به منکر است و نهی از معروف. علاوه بر این روایات، کلماتی از اولیای دین وجود دارد که در آن ها، بروز فقر، کوتاهی عمر، مرگ ناگهانی، بروز مشکلات و بلاها، نابودی خانواده ها از عواقب قطع رحم دانسته شده است.

قطع روابط خویشاوندی علاوه بر بلاهای دنیوی پیامدهای نامطلوبی نیز در جنبه های معنوی و زندگی اخروی دارد. در روایت آمده که خانواده هایی که قطع رحم می کنند از توفیقات معنوی مانند نزول رحمت الهی و فرشتگان محروم می شوند. دوری از رحمت الهی و محرومیت از بهشت هم از پیامدهای قطع روابط است. (محمد حسین فرجاد، آسیب شناسی اجتماعی ستیزه های خانواده و طلاق، ص 208)

به علاوه در دستورات اسلامی تشویق و تأکید زیادی وجود دارد تا افراد با کسانی که با آن ها قطع رحم کرده اند ارتباط برقرار نمایند، به عنوان مثال: از بهترین اخلاق در دنیا و آخرت، برقراری روابط با خویشاوندی است که با فرد قطع ارتباط کرده است.

همچنین: هر چند خویشت از تو دوری کرد با او رابطه برقرار کن. این امر هر چند در ابتدا امری دشوار به نظر می رسد اما در برخی موارد می تواند باعث برقراری و تحکیم روابط خویشاوندی و بهره مندی آن ها از حمایت های عاطفی و اقتصادی یکدیگر شود، چون فرد قاطع رحم علاوه بر این که حمایت خود را از خویشاوندان محروم باز داشته، خود را نیز از توجه و حمایت تعداد زیادی از خویشان محروم نموده است.

آسیب شناسی روابط خویشاوندی از منظر حقوق سلامت خانواده

در تعالیم اسلامی همراه با تأکید برای حفظ روابط خانوادگی، توصیه هایی وجود دارد که از آسیب های احتمالی ناشی از این روابط پیشگیری شود. به طور کلی در متون دینی وارد شده است که هرگونه روابط خویشاوندی که منجر به عمل نکردن به دستورات الهی و تضییع حقوق مردم شود از نظر اسلام نادرست است.

قرآن هنگام صحبت از شرایط سخت قیامت، فرار نزدیک ترین خویشان از هم را از رویدادهای این روز بزرگ اعلام می کند، چنان که فرد از مادر، پدر، همسر و فرزندان فرار می کند. همچنین در قرآن آمده که در این روز، خویشان و فرزندان شما نمی توانند به شما سودی برسانند و بین شما جدایی می افتد.

این توصیفات از قیامت به منظور آگاهی دادن به مردم برای رعایت حدود الهی و حقوق مردم در روابط خویشاوندی است، چنان که شاهد هستیم یکی از مسائل و مشکلات مهم در جامعه ما استفاده از روابط خویشاوندی در مزایا و منافع اجتماعی و اداری و تضییع حقوق دیگران است. در این مورد برخورد علی «علیه السلام» با برادرش عقیل را می بینیم. عقیل مردی تنگدست بود و به علت مشکلات مالی شدید از امام علی «علیه السلام» درخواست کرد تا سهم بیشتری از بیت المال به او بدهد، اما امیر المؤمنین علی با برخورد قاطعانه خود درس بزرگی به تمام مسلمانان داد.

از دیگر آسیب های اجتماعی روابط خویشاوندی، غیبت و دیگر گناهان زبانی است که در بسیاری موارد زمینه ای برای از بین بردن حقوق و آبروی مردم می شود. در گفتگوهای خویشاوندی ممکن است عده ای به مزاح تمسخر شوند و یا عیب جویی

و غیبت روی دهد. همه این رفتارها به شدت مذمت شده، در مقابل برای رفتارهایی مانند رازداری، پوشاندن عیوب دیگران و احترام و اکرام مؤمنان، اجر و ثواب اخروی در نظر گرفته شده است. قرآن کریم مسلمانان را از غیبت، تهمت و تمسخر به شدت منع می کند. مطمئناً محافل خویشاوندی اگر جایگاه چنین گناهایی شود نه تنها پسندیده نیست بلکه مبعوض خدا واقع می شود. امام باقر «علیه السلام» در روایتی فرمود: مؤمن در برابر مؤمن وظیفه دارد که هفتاد گناه او را بپوشاند.

بنابراین بهتر است در گفتگوی بین خویشاوندان مسائلی چون حفظ شخصیت مردم و عدم افشاء عیوب خود و دیگران و احترام بزرگ ترها رعایت شود. گفتگوهای فامیلی می تواند حول محور درس آموختن از یکدیگر، مشورت و استفاده از تجارب بزرگان فامیل باشد؛ زیرا بر اساس روایت بزرگ ترهای فامیل همچون پیامبر هر دسته از خویشاوندان محسوب می شوند.

از دیگر آفت های روابط خویشاوندی تجمل گرایی و رقابت و چشم و همچشمی در تجملات و مسائل دنیوی است. به دنبال این ها غرور و تفاخر می آید و ممکن است فرد برای رقابت با دیگران و احساس شخصیت کاذب به سمت حرام خواری کشانده شود و برای جمع مال و چشم و هم چشمی با دیگران خود را به زحمت و دردسر بیندازد. اسلام با توصیه به دوری از تجمل [حدید: 20] و تشویق به مسابقه در کارهای خیر و معنوی [حدید: 21] تلاش دارد تا این آفت را از میان ببرد.

دخالت های بی مورد و گاهی مضر در کارهای دیگران نیز از آسیب های احتمالی روابط خویشاوندی است؛ مخصوصاً دخالت های دیگران در تصمیم گیری ها و امور زندگی زن و شوهرهای جوان بیشتر از سایر موارد است و باعث اختلافات بیشتری می شود تا آن جا که 27% از متقاضیان طلاق در ایران دخالت بی جای خویشان و آشنایان را علت اصلی جدایی دانسته اند.

بنابراین حمایت های عاطفی و مالی خویشان از یکدیگر نباید موجب دخالت در زندگی دیگران و تحمیل نظرات خود بر آن ها شود. توجه به این امر رعایت مضمون این حدیث است: «بالاترین صله رحم آزار نرساندن به خویشان است»؛ زیرا دخالت در امور زندگی دیگران نوعی آزار و اذیت محسوب می شود.

روش های رسیدگی به خویشاوندان و تاثیر آن ها بر ارتقاء سلامت خانواده

برخی از روش های صله رحم و حمایت از خویشاوندان عبارتند از:

1. کمک جانی: می توان گفت که بزرگ ترین مرتبه صله رحم، رسیدگی جانی به خویشان است و آن در جایی است که جان یکی از بستگان در خطر باشد که در این صورت وی باید تا پای جان بایستد و از خویشاوندان خود - در چارچوب اسلام و معیارهای مکتبی - دفاع کند تا ضرر را از او دفع نمایند.

رسول خدا - صلی الله علیه و آله - فرمود: هر کس با جان و مالش، صله رحم کند، خدای متعال اجر صد شهید به او می دهد.

2. کمک مالی: اگر در مواردی میان بستگان انسان افراد نیازمند وجود دارد، رسیدگی مالی به ایشان لازم است. این گونه مسائل ریشه در فطرت انسان دارد و اسلام نسبت به آن تأکید فراوانی دارد تا آنجا که قرآن کمک به بستگان را جزء حقوق مالی محسوب می کند و آنجا که سخن از کمک اقوام به میان آمده، آن را به عنوان یک حق واجب ذکر کرده، می فرماید:

«وَاتَّزِقِ الْقَرِيبَ حَقُّهُ وَالْمَسْكِينُ» حقوق خویشاوندان و مسکین را ادا کن. امیرمؤمنان علی - علیه السلام - نیز می فرماید: «فَمَنْ آتَاهُ اللَّهُ مَالاً فَلْيَصِلْهُ بِهِ قَرَابَتَهُ» کسی که از سوی خدا ثروتی به دست آورد، باید بستگان خویش را به وسیله آن دستگیری کند.

3. کمک فکری: رسیدگی فکری در جایی است که یکی از بستگان انسان برای هدایت شدن نیاز به راهنمایی دارد. به عنوان مثال: یکی از اقوام انسان اهل نماز و روزه نیست، اگر نزد او رفتن و راهنمایی کردن، از فضیلت نماز و روزه سخن گفتن و ترساندن از پیامدهای ترک نماز و روزه در او مؤثر می شود، بر انسان

لازم است که نزدش رفته و به او کمک فکری کند که امر به معروف و نهی از منکر است. به استفتایی در این زمینه توجه فرمایید:

«آیا انسان می تواند از نظر شرعی با خویشاوندانی که بی تقوا و بی نماز و ضد انقلابند از قبیل پدر، مادر، خواهر و غیره قطع رحم نماید؟

جواب: قطع رحم جایز نیست، ولی باید آنها را با مراعات موازین امر به معروف و نهی از منکر کند.»

۴. کمک عاطفی: شاید برخی تصورکنند که اصرار و تأکید اسلام درباره صله رحم برای افرادی است که تمکن مالی دارند و اشخاصی که از نظر مالی در تنگنا هستند و توان رسیدگی به دیگران را ندارند، برایشان لازم نیست. این تصور نادرستی است، زیرا هدف از صله رحم برقرار کردن ارتباط و پیوند عاطفی با خویشاوندان است و این ارتباط از راه های گوناگونی امکان پذیر است. گاهی رفتن به منازل خویشان، سلام و احوالپرسی، تلفن زدن و نامه نوشتن، محبت ایجاد می کند و سبب دلجویی از خویشان می شود. به فرموده امیر مؤمنان - علیه السلام -: «**صَلُّوا أَرْحَامَكُمْ وَ لَوْ بِالتَّسْلِيمِ**» با بستگان خود صله رحم کنید، گرچه با سلام کردن (به آنان) باشد.

امام صادق - علیه السلام - نیز می فرماید: پیوند میان برادران آن گاه که پیش هم هستند، دیدار همدیگر است و در مسافرت نامه نوشتن به یکدیگر.

گاهی نیز شرکت در غم و شادی خویشان از موارد صله رحم است؛ شرکت در مراسم تشییع جنازه و مجالس ترحیم و دلجویی از بازماندگان آنان و نیز شرکت در مجالس جشن و سرور آنان، رسیدگی عاطفی محسوب می شود که در تقویت و تحکیم رابطه خویشاوندی نقش مؤثری دارد.

۵. ترک آزار: یکی از بهترین روش های صله رحم با خویشاوندان، ترک اذیت و آزار آنان است. بدین معنا پرهیز از غیبت، تهمت، زخم زبان و شماتت آنان، دخالت نکردن در زندگی آنها به عناوین مختلف، عیبجویی نکردن از آنان و... از بهترین موارد صله رحم است. اگر کسی نمی تواند به بستگان خود کمک مالی کند، لااقل باید زمینه اذیت و آزار آنان را فراهم نکند.

امام صادق - علیه السلام - در این باره می فرماید: بهترین چیزی که به آن صله رحم می شود، خودداری کردن از اذیت و آزار آنان است.

صله رحم آثار و فواید ارزنده ای برای انسان دارد که در اینجا به برخی از آنها اشاره می کنیم:

الف. طول عمر: یکی از مهم ترین آثار صله رحم، طولانی شدن عمر است. امام رضا - علیه السلام - در این باره می فرماید:

چه بسا مردی که تنها سه سال از عمرش باقی مانده است، اما خدا به خاطر صله رحم، باقیمانده عمرش را به سی سال می رساند و خدا آنچه را می خواهد، انجام می دهد. شخصی به نام میسر از امام باقر یا امام صادق - علیهما السلام - نقل کرده که آن حضرت فرمود: ای میسر گمان می کنم به خویشان خود نیکی می کنی؟ گفتم: آری فدایت شوم! من در نوجوانی در بازار کار می کردم و دو درهم مزد می گرفتم، یک درهم آن را به عمه ام و درهم دیگر را به خاله ام می دادم. آن گاه امام فرمود: به خدا سوگند تاکنون دوبار مرگت فرا رسیده، ولی به خاطر صله رحم به تأخیر افتاده است.»

ب. فراوانی روزی: حضرت سجاد - علیه السلام - فرمود: هر کس دوست دارد، خدا عمرش را طولانی و روزی اش را افزایش دهد، باید صله رحم کند.

ج. حسن خلق: امام صادق - علیه السلام - فرمود: رسیدگی به خویشان، اخلاق را نیکو می کند.

د. پاکی اعمال و دفع بلا: امام باقر - علیه السلام - فرمود: رسیدگی به خویشان، اعمال را پاک می کند و بلا را دور می سازد.

ه. آسانی حساب: امام صادق - علیه السلام - فرمود: رسیدگی به خویشان حساب روز قیامت را آسان کرده و از مرگ بد جلوگیری می کند.

و. آبادی شهرها: امام صادق - علیه السلام - فرمود: صله رحم و خوشرفتاری با همسایه شهرها را آباد می کند.

نقش صله رحم و ارتباط با خویشاوندان در سلامت روانی خانواده

یکی از دستورالعمل‌های دین در احکام که به فعالیت‌های عینی و خارجی انسان اختصاص دارد، ارتباط با خویشاوندان و اقوام است که از آن تحت عنوان «صله رحم» یاد می‌شود. در اندیشه دینی ما، حفظ، توسعه و تعمیق روابط فامیلی و ارتباط صمیمانه و حمایتی خویشاوندان از آنچنان اهمیتی برخوردار است که پیامبر اسلام (صلی‌الله‌علیه و آله) آن را جزء دین دانسته و در جای دیگر، هدف از رسالت خویش را پس از بندگی خداوند و شکستن بت‌ها و طواغیت، صله رحم معرفی می‌کنند. قرآن نیز حفظ پیوندهای فامیلی را یکی از وظایف و برنامه‌های صاحبان خرد (اولوا الالباب) تلقی کرده و در آیاتی چند تارکان این امر مهم را مستحق لعنت و نفرین الهی می‌داند.

از منظر تفکر دینی نقش صله رحم به گونه‌ای است که انجام آن سبب سامان‌دهی و ایجاد سلامت و عافیت و در طریق صحیح قرار گرفتن تمام امور می‌شود؛ آنجا که امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: «تباروا و تواصلوا... و تعطون العافیه فی جمیع امورکم». همچنین در روایتی دیگر ارتباط خویشاوندی را سبب آرامش و تسکین خاطر افراد معرفی کرده و چنین می‌فرماید: «ایما رجل غضب علی ذی رحمه فلیقم الیه، ولیدن منه و لیمسه فان الرحم اذا مسّت الرحم سکنت». هرگاه کسی از رحم خود عصبانی شد و بر او غضب‌کنند پس باید به سوی او روانه شود و با او تماس برقرار کند. به درستی که دو رحم در تماس با یکدیگر به آرامش و سکون می‌رسند.

بنابراین، درباره اهمیت صله رحم و نقش و پیامدهای آن در سلامت و آرامش روحی و بهداشت روانی انسان از منظر آموزه‌های دینی همین بس که امام صادق (علیه السلام) ایجاد ارتباط فامیلی و پای‌بندی به آن را تأمین‌کننده سلامت و عافیت تمام امور انسان معرفی کرده است. اکنون با توجه به جایگاه بلند صله رحم در منابع دینی و پیامدها و آثار و نقش‌های فراوانی که در سلامت و بهداشت روانی انسان می‌تواند داشته باشد، شایسته است با نگاه و تحلیلی روان‌شناختی به این موضوع با اهمیت پرداخته شود تا از این منظر و با دیدگاهی جدید کارکردهای صله رحم مورد بحث و بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گیرد. ولی پیش از هر چیز و در ابتدا، باید دو کلید واژه این بحث را تبیین کرد.

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش پس از ذکر مفاهیم و اصطلاحات کلی معلوم گردید که برای برقراری رابطه وراثت بین دونفر طوریکه بتواند یکی از دیگری ارث برده و اموال یکی پس از مرگ به دیگری منتقل شود دارای شرایطی است که در این شرایط در واقع تحقق بخشیده موضوع وراثت هستند. که به اختصار عبارت بودند از موت مورث و حیات وارث پس از مرگ مورث و وجود ترکه برای متوفی. در واقع این مقدار از شروط مقتضی برقرار جنین رابطه ایست و در صورت وجود مقتضی و فقد مانع فردی می‌تواند با وجود رابطه نسبی یا نسبی از متوفی اموالش را طبق قواعد ارث بر ارث ببرد.

بعنوان مثال اگر فردی از دنیا برود و اموال هم داشته باشد ولی وارثی پس از او موجود نباشد. اموال وی به بیت‌المال و امام می‌رسد و به شخص خاصی تعلق نخواهد گرفت یا اینکه اگر وارثی باشد ولی از متوفی مالی باقی نمانده باشد موضوع وراثت منتفی است. در ادامه با توجه به موضوع مورد بحث این پایان نامه به شقوق مختلفی که قابل تصور است پرداخته شده و حالات متفاوتی برای مرگ متوارثان از حیث تقدم و تاخر مرگشان یا تقارن آن ترسیم و ذکر گردیده است که برای روشن شدن دایره بحث و صدور و شغور موضوع پایان نامه ضرورت داشته تا شناخت کافی بر محل تراغ و بحث پیدا کرد

پس از ذکر مقتضای قاعده اولیه در محل بحث که همان مجهول بودن تقدم و تاخر و تقارن مرگ متوارثان است و نیز شروط مقدمانی توارث متوارثان به شرح و بسط اقوال مختلف فقهای امامیه که در سه گروه تقسیم شده اند پرداخته و معلوم شد که فقهای شیعه که قائل به توارث هستند سه گروهند اول عده ای اعتقاد به توارث فقط در مورد غرق شدگان و زیر آوارماندگان دارند و لا غیر و دلایلی نیز بر اثبات ادعای خود ذکر نموده اند. گروه دوم کسانی هستند که می‌فرمایند اگر مرگ متوارثین به علت و سببی از اسباب خارجی باشد و لو

آدرس دبیرخانه همایش: آذربایجان شرقی، مراغه، بلوار شهید درخشانی، مجتمع اداری و آموزشی

دانشگاه آزاد اسلامی مراغه، ساختمان اداری اندیشه شهید سلیمانی، طبقه دوم

تلفن تماس: ۰۴۱۳۷۲۵۵۸۲ - ۰۴۱۳۷۲۵۲۵۰۶ داخلی ۲۲۶ و ۲۲۳

بغیر غرق و هدم توارث بر قرار است و قائل به تسری حکم غرق و مهدوم علیهم به غیر موارد غرق و هدم شده اند.

گروه سوم بر این باور است که در هر موردیکه مرگ متوارثان از حیث تقدم و تاخر و یا تقارن مشتبّه باشد و لو این مرگ طبیعی هم صورت گرفته باشد توارث حاصل است زیرا ملاک در این موارد نیز وجود دارد.

سپس مستندات روایی بحث مورد ارزیابی قرار گرفته و دکتترین شیعه در تفسیر ماده 873 ق مدنی آورده شده است. از آنچه که گذشت به نظر می رسد آنچه که به واقع نزدیک است و با تفسیر عقل و منطق نیز سازگاری دارد. زیرا همانطوریکه در میان فرمایشات بزرگان آمده بود جمود به ظواهر الفاظ روایات بدون داشتن توضیحی منطقی با تعبد نیز سازگاری ندارد چرا که در تعبد قرب به پروردگار عالم و نزدیکی به منبع وحی نوعی ژرف نگری و روشن گری و دسترسی به اهداف خلقت و دستورات و احکام الهی است و اگر غیر این باشد نمی توان به آن عنوان تعبد نیز نام نهاد.

در ادامه به دیدگاه علماء و حقوقدانان طراز اول اهل سنت از چهار فرقه شافعیه، مالکیه و حنفیه و حنابلّه در خصوص موضوع بحث این پژوهش پرداخته و آنچه که از بیانات آنان بدست آمده این است که سه فرقه شافعیه و حنفیه و مالکیه در مورد اینکه تقدم و تاخر و یا تقارن مرگ متوارثین معلوم نباشد اصولاً قائل به توارث نیستند و صرفاً فرقه حنابلّه با استدلالهایی بر اصل وجود توارث بین متوارثین تأکید دارند. هر چند استدلال آنان در جای خود مورد نقد واقع شده است.

در پایان به کیفیت توارث ابتدا از دیدگاه کسانی که بر اصل توارث قائلند اشاره شده است و در ادامه به اختلاف نظر فقه شیعه و سنی و نیز اختلاف دیدگاه بین امامیه پرداخته شده است. از محصول مشترک نظرات علماء و دانشمندان شیعه و سنی می تواند به این اشاره کرد هر دو طایفه بر ارث بردن متوارثین از اصل مال دیگری و به تعبیر دیگر از تلاد مال هر یک قائلند نه از طارف مال. یعنی آن مقداری که از یکدیگر به ارث می برند.

منابع

*قرآن کریم.

1. ابن عاشور، ابی الفضل جمال الدین محمد، التحریر و التنویر، بی نا، بی تا.
2. ابن منظور، لسان العرب، نشر ادب حوزه، 1405 ق، ج 12
3. احمدی، حبیب (1389)، جامعه شناسی انحرافات، چاپ اول، تهران: سمت.
4. احمدی، سید احمد (1392)، روان شناسی جوانان و نوجوانان، چاپ هشتم، تهران: نخستین.
5. آخوندی، محمود، (1395)، تقریرات حقوق کیفری اختصاصی، (بی جا)، (بی نا).
6. ادیب، عباسعلی - ارث الشیعه - انتشارات کتابفروشی مصطفوی بوذرجمهری، بی جا 1351 ش.
7. آذرنوش، آذرتاش، فرهنگ معاصر غربی و فارسی، نشرنی، تهران، چاپ هشتم، 1386.
8. ارفع نیا، بهشید، حقوق بین الملل خصوصی، جلد دوم، انتشارات بهتاب، چاپ سوم، 1379.
9. اریک فروم، جامعه سالم، ترجمه اکبر تبریزی، کتابخانه بهجت، 1387
10. آشتیانی، میرزا محمد باقر - ارث از نظر اسلام - انتشارات بنیاد فرهنگی البرز لاله زار نو چهار راه محنا چاپ 1363 ش.
11. آلن بیرو، فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، چاپ سوم، انتشارات کیهان، 1395
12. امامی، سید حسین، حقوق مدنی، چاپ هشتم، تهران: انتشارات اسلامی، 1394، ج 4

13. امامی، اسدالله، حقوق نسب در حقوق ایران و فرانسه، پایان نامه تحصیلی دوره دکتری حقوق رشته قضایی دانشکده حقوق دانشگاه تهران، 1349.
14. اندلسی، ابوحیان، البحر المحيط في التفسير، بیروت، دار الفکر، 1420 ق.
15. بابایی، علی اکبر و دیگران، روش شناسی تفسیر قرآن، تهران، سمت، 1379.
16. باقلانی، قاضی ابوبکر، اعجاز القرآن، بیروت، دار الکتب العلمیه، 1421 ق.
17. ببی، ارل (1390)، روش های تحقیق در علوم اجتماعی، جلد اول، ترجمه رضا فاضل، تهران: انتشارات سمت.
18. بحرانی، سید هاشم، البرهان في تفسیر القرآن، تهران، بنیاد بعثت، 1416 ق.
19. بروس کوئن، در آمدی به جامعه شناسی، ترجمه محسن ثلاثی، چاپ دوم، نشر توتیا، 1395، فصل 12
20. بروسوی، اسماعیل، تفسیر روح البیان، بیروت، دار الفکر، بی تا.
21. بیضاوی، عبدالله، أنوار التنزیل و أسرار التأویل، بیروت، دار احیاء التراث العربی، 1418 ق.
22. توریان، علی، بررسی ابعاد حقوقی فرزندخواندگی و تحویل اطفال به دیگری، نشریه پیام آموزش، شماره 35 و 36.
23. توسلی نائینی، منوچهر، فرزندخواندگی در کنوانسیون حقوق کودک 1989 و مقایسه آن با حقوق ایران، فصلنامه حقوق مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی تهران، ش 4، 1388.
24. تی. بی. باتومور، جامعه شناسی، ترجمه سید حسن منصور و سید حسن حسینی، چاپ چهارم، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، 1390
25. جعفری لنگرودی - محمد جعفر - وصیت، ارث - انتشارات دانشگاه تهران چاپ سوم 1371 ش.
26. جعفری لنگرودی - محمد جعفر - مجموعه محشای قانون مدنی (علمی، تطبیقی، تاریخی) انتشارات کتابخانه گنج دانش تهران، چاپ اول 1379 ش.
27. جوادی آملی، عبدالله، تسنیم، قم، اسراء، 1378.
28. جوادی آملی، عبدالله، تفسیر موضوعی قرآن مجید، مرکز نشر فرهنگی رجاء، 1393، ج 7
29. حر عاملی، وسائل الشیعه، ج 14، باب اول، ابواب الرضاع، ح 1.
30. خمینی سر، توضیح المسائل (امام خمینی) در یک جلد، 1426 ه.ق.
31. دانش پژوه، تابعیت طفل در نظام حقوقی ایران. شماره 36: 1389-75، 39.
32. دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، در آمدی بر جامعه شناسی اسلامی، انتشارات دفتر همکاری، 1393
33. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، جلد هفتم، نشر دانشگاه تهران، چاپ دوم، تهران، 1377.
34. رازی، فخرالدین محمد بن عمر، مفاتیح الغیب، بیروت، دار احیاء التراث العربی، 1420 ق.
35. راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، توزیع دارالکفر
36. رفیع پور، فرامرز (1386)، کند و کاوها و پنداشته ها، تهران: شرکت سهامی انتشار.
37. رفیع پور، فرامرز (1389)، آناموی یا آشتگی اجتماعی، تهران: انتشارات سروش.
38. طباطبایی، سید محمد حسین، المیزان في تفسیر القرآن، قم، دفتر انتشارات اسلامی، 1417 ق.
39. طبرسی، ابو علی فضل، مجمع البیان، چاپ دوم، ج 4، 1413 ق.

آدرس دبیرخانه همایش: آذربایجان شرقی، مراغه، بلوار شهید درخشانی، مجتمع اداری و آموزشی

دانشگاه آزاد اسلامی مراغه، ساختمان اداری اندیشه شهید سلیمانی، طبقه دوم

تلفن تماس: ۰۳۱۳۷۲۵۵۸۸۳ - ۰۳۱۳۷۲۵۵۸۰۶ - داخلی ۲۲۶ و ۲۲۳

40. طبرسي، فضل بن حسن، مجمع البيان في تفسير القرآن، تهران، ناصر خسرو، 1372.
41. عاملی م (شهید اول)، ه.ق. اللمعة الدمشقية في فقه الإمامية. چاپ اول. بيروت: دار التراث-الدار الإسلامية، 1410.
42. عاملی (شهید اول)، محمد بن مکی، القواعد والفوائد، منشورات مكتبة المفید، ج 2.
43. عاملی، بهاء الدین - جامع عباسی - انتشارات فراهانی تهران بی جا، بی تا.
44. عاملی، شیخ حر، وسائل الشیعه، قم، مؤسسة آل البيت (ع)، 1409 ق.
45. فضائی، وسف، بنیاد اجتماعی دین، انتشارات چاپار، 1386.
46. فضل الله، سید محمد حسین، من وحي القرآن، بيروت، دار الملک للطباعة و النشر، 1419 ق.
47. فیض کاشانی، محسن، تفسیر الصافی، تهران، صدر، 1415 ق.
48. قمی، علی بن ابراهیم، تفسیر قمی، جلد دوم، دارالکتاب، قم، چاپ چ هارم، 1367.
49. کاتوزیان، ناصر، حقوق مدنی در نظم حقوقی کنونی - نشر دادگستر چاپ پنجم 1396 ش.
50. کلینی، محمد، کافی، بيروت، دار التعارف للمطبوعات، 1411 ق.
51. کی نیا، مهدی (1388)، مبانی جرم شناسی، جلد اول، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
52. گلدوزیان، ایرج، (1395)، حقوق جزای اختصاصی، تهران، جهاد دانشگاهی.
53. گودرزی، فرامرز، (1391)، پزشکی قانونی، ج 2، تهران، انتشارات گوتمبرگ.
54. محقق اردبیلی، زبدة البیان، تهران، مرتضوی، بی تا.
55. محقق داماد، سید مصطفی، بررسی فقهی حقوق خانواده، چاپ پنجم، نشر علوم اسلامی، 1394.
56. محمدی، ابوالحسن، (1392)، حقوق کیفری اسلام، ترجمه قسمتی از کتاب مسالک الافهام شهید و شرایع الاحکام محقق حلی، (بی جا)، مرکز نشر دانشگاهی.
57. مطهری، مرتضی، آشنائی با قرآن، انتشارات صدرا، 1395، ج 5.
58. مطهری، مرتضی، جاذبه و دافعه علی علیه السلام، چاپ سوم، انتشارات صدرا، 1393.
59. مکارم شیرازی، ناصر و نویسندگان، تفسیر نمونه، تهران، دار الکتب الاسلامیه، 1374.
60. مکارم شیرازی، ناصر، و دیگران، تفسیر نمونه، چاپخانه مدرسه امیر المؤمنین علیه السلام، ج 21.
61. نجفی م ح، ه.ق. جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام. چاپ هفتم. بيروت: دار إحياء التراث العربی، 1404.
62. نراقی م ا، ه.ق. رسائل و مسائل. چاپ اول. قم، 1422.
63. نکونام، جعفر، چکیده پایان نامه های علوم قرآنی، تهران، رایزن، 1378.
64. وثوقی و نیک خلق (1389)، مبانی جامعه شناسی، تهران: نشر رایزن.
65. وثوقی، منصور و علی اکبر نیک خلق، مبانی جامعه شناسی، چاپ نهم، انتشارات خردمند، 1394، فصل 8.
66. الوین تافلر، موج سوم، ترجمه شهیندخت خوارزمی، چاپ هفتم، چاپخانه کارون، 1391.
67. یان رابرتسون، درآمدی بر جامعه، ترجمه حسین بهروان، چاپ دوم، آستان قدس رضوی، 1394.

68. یزدی س م (محقق داماد) ، بررسی فقهی حقوق خانواده - نکاح و انحلال آن .چاپ اول، 1384

The Position of kinship & its Role in Promoting Family Health

Mohammad Haj Ali Akbari

Ph.D Student in Criminal Law & Criminology, Maragheh Branch, Islamic Azad University, Maragheh, Iran
mohammadhajaliakbari19@gmail.com

Abstract

In today's era, with the expansion of the nuclear family and the creation of widespread urbanization and distance, which has naturally led to the centrality of the nuclear family and the disappearance of the extended family, kinship relations have also weakened under the influence of these conditions compared to the past. In the past, the extended family form was the most important common form of families, and its members were easily informed about each other and easily benefited from the positive effects of kinship relations. An extended family was a family in which several generations lived together; The expansion of the family took place vertically with the arrival of the bride in the man's house or horizontally with the addition of relatives. Now, due to social and economic changes, the extended family has lost the importance and popularity of the past, and the nuclear family, which consists of a husband and wife and possibly several children, has been replaced by it, which is more compatible with the new industrial society. Although today, due to the complexities of industrial societies, it is not possible to look for an extended family, also, the beginning of the life of a man and a woman in an independent house far from their parents, the formation of a nuclear family is neither preventable nor inappropriate in terms of Sharia and law. Deemed to be; However, the preservation and continuation of kinship relations is of special importance in people's lives. On this basis, Islam considers the nuclear family together with relatives, this is actually helping small families and supporting them; Because every person does not need the social, emotional and financial support of his family by getting married and forming a family. In fact, Salah Rahm is all-round support for family members and ultimately helps the health and safety of society; Because a healthy society is only possible in the light of a healthy family. To prove this, it is enough to look at kinship relations in the western world. Kinship relationships in the West are considered worthless and sometimes anti-value due to the existence of individualistic thoughts. Children are separated from their parents after reaching the age of growth; This separation is accompanied by the coldness of the relationship in such a way that they may not even grieve over each other's death.

Keywords: Family Relations, Peace of Mind, Health Promotion, Family.